

Cum se apără specialistul român

Printre numeroasele mijloace care există pentru a te face că combati o acuzație, ce ți se aduce cu drept cuvint, și a scăpa de primejdie bolmojind lucrurile și amețind de cap pe cel care te ascultă ori pe cel care te citește, mijloace cercetate cu mare fineță de retorica grecească (vezi Volkmann, Die Rhetorik der Griechen und Römer, II Aufl., § 25), sunt unele mai fine, mai meșteșugite, iar altele mai din topor, mai necioaplite. Trei dintre aceste din urmă mijloace sunt următoarele : 1. Te faci că combati, dar vorbești cu totul despre altceva, spui cai verzi pe părți, cum se zice. Cel care ascultă fără băgare de samă trage însă concluzia următoare: «Este cu neputință ca acest om să nu fi avind oarecare dreptate, altfel n-ar putea să vorbească atâtă vreme». De pildă, cineva este acuzat că a mintit pentru a trage un profit dintr-o imprejurare oarecare, în felul acela că a văzut un lucru *galbă* și a spus că era *albastru*, iar el se apără astfel: «Mai intâi este săt de toată lumea că sara la lumina lămpii se confundă *verdele* cu *albastrul*. Eu lucrul, despre care este vorba, l-am văzut sara. El era *galbă*, nu *tăgăduesc*, dar fiindcă la lumina lămpii *verdele* se confundă cu *albastrul*, mie mi s-a părut că e *albastru*. Si apoi alta voiu spune. Să-să aducă cineva numai bine aminte cum am pronunțat eu vorba *albastru* și va înțelege că era să zic *galbă*, dar m-a luat gura pe dinainte». 2. Ca probă că ești nevinovat arăți că acela care te acuză ți-i dușman. Cineva, de pildă, este acuzat că a furat dela X un inel și furătura a fost dovedită, căci inelul furat s-a găsit în adevăr pe degetul acuzatului, iar acesta se apără astfel: «Cine nu știe că X mi-i dusman și că numai din ciuda ce are pe mine a scornit că inelul lui, care a fost găsit pe degetul meu, ar fi fost furat de mine? Trebuie să credeți pe dușman? Unde să mai pomenit asemenea judecată?» 3. Acuzatul se apără arătind că acuzatorul a vorbit rău de judecători într-o ocazie oarecare. Cel cu inelul de sub No. 2 continua, de pildă, să se apără în modul următor: «S-apoi numai de mine credeți că s-a legat acest om? D-apoi chiar pe D-voastră, domnilor judecători, care, precum știe toată lumea, sinteti

infaibilii, v-a atacat în diferite rânduri. Odată a scris, îaca îci în cartea asta, că D-ta, D-le judecător A., este prea indulgent la darea verdictelor, și că D-ta, D-le judecător B., lași mult de dorit în ce privește cunoștința dreptului civil. Apoi cind și pe niște oameni ca D-voastră îndrăznește să vă acuze, cum nu va îndrăzni să mă acuze pe mine?».

Dintre cele trei chipuri false de apărare enumerate cel de al treilea este cel mai eficace, pentru că judecătorul începe să privească cu ochi răi pe acuzator, dar este și cel mai ordinar, care aduce aminte de renumitul *delator*.

Se va întreba poate lectorul: «Oare este cu puțință să se fi găsind într-adevăr oameni vinovați care să recurgă la asemenea mijloace de apărare?» Nu știu de se vor fi găsind pe la curți, tribunale, judecătorii de pace, unde de multe ori acuzații aparțin celor mai degradate categorii sociale. Dar voiu aduce aici probe că se găsesc printre oamenii cei care formează elita societății, printre oamenii de știință.

In *Zeitschrift für romanische Philologie*, XXXI, 283 *sqq.*, cu ocazia unei introduceri la niște studii etimologice, introducere în care fac o dare de samă pe scurt despre operele lexicale asupra limbii române dela Cihac incoace, eu am făcut D-lui Sextil Pușcariu următoarele trei acuzații. 1. Schimbă înțelesul unui cuvint pentru hărirul unei etimologii: pe *mezin* îl traduce cu *mijlociu* pentru a-l putea deriva din *medianus*. 2. Schimbă forma unui cuvint pentru hărirul unei etimologii: pe cuvintul *pănaț* din psalitura scheiană, ps. 136, 6, îl schimbă în *păraț* pentru a-l putea deriva din *palatum*. 3. *Imprumută* etimologile altora și le dă drept ale sale, în special dela mine a *imprumutat* 22^{*)}.

In *Zeitschrift XXX*, 742 dl. Sextil Pușcariu se apără astfel. Mai întâi despre intitia acuzare nu pomenește nimic. Rămine, deci, recunoscut de insuș dl. Sextil Pușcariu că a schimbat înțelesul de *cel din urmă* în *cel dela mijloc*. Cind traducea Cihac pe *rină* prin *peau de mouton*, avea cel puțin scuza că cuvintul *rină* există numai în izolarea *a sta într-o rină*, și apoi Cihac nu era așa Român get beget, ca dl. Sextil Pușcariu. Cind

^{*)} La cele 61 de imprumutări, pe care le-am notat în *Zeitschrift*, adaug eu această ocazie următoarele două: 1. In „Lateinische *H* und *k*” Leipzig, 1904, pag. 61 DL S. P. deriva pe *cițură* dintr-un **cytola*, formă metatetică din **cötyla*—χότυλος, χότυλη. In Arhiva Iași din April 1904 G. Pascu a deriat pe acelaș cuvint dintr-un **cytula*, diminutiv dela *χότος*, care însă, din greșală de tipar, a fost scris cu accent circumflex, *χότος*. Această etimologie a fost *imprumutată* cu greșală de tipar cu tot de dl. S. P. în *Ety-mologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1905: „*cițură*—**cytola*, pronunțat *χτολο*, poate supt influența lui *χότος*, cu metafază din *χότυλος*, *χότυλη*.“ 2. In *Convorbiri Literare* din Ianuar 1905 dl. S. P. deriva pe meglenul *muntur* din **muternus*, contaminație din *mutus*—*facilurnus*. In Arhiva Iași din Mart 1905 G. Pascu a dat etimologia *muntur*—*mutulus*. Această etimologie a fost apoi *imprumutată* de dl. S. P. în *Ety-mologisches Wörterbuch* (Prefața acestui dicționar este din Iunie 1905).

Dl. Sextil Pușcariu a schimbat înțelesul lui *mezin*, a știut sigur adevărul înțeles al cuvântului, dar l-a schimbat *inadins*. Aceasta în știință nu este o gresală care se lărtă. Știință nu poate avea condescendențele vietii celelalte omenești, cind ridică cineva din umere și zice: «El, lasă-l încolo, că doar nu e un cap de țară!» Sint unia care nici în poezie nu permit tendințe—și doar pictoribus atque poetis quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. Ce vor zice aceia despre un om de știință cu tendințe, care ar schimba, de pildă, coloarea unui precipitat chimic pentru gustul de a-și susține o teorie? Acel care e în stare să schimbe înțelesul unui cuvânt pentru gustul unei etimologii, va fi în stare să schimbe și forma unui cuvânt pentru același gust, căci c'est le premier pas qui coûte. Și în adevăr pe *pănaț* din psaltirea șcheiană l-a schimbat Dl. Pușcariu în *părăț* pentru a-l putea deriva din *palatium*. Asupra acestui lucru însă vrea Dl. Pușcariu să se indreptăreasă, și lătă cum: «*pănaț* stă în loc de *părăț*, nu din greșală de tipar, negreșit, ci din cauza următoare. Psaltirea șcheiană este, după cum știm cu siguranță, o copie după un text mai vechi cu rotacizmu. În cel dintâișă septe psalmi există încă nesiguranță în reproducerea originalului și *cine* se găsește alătura cu *cire*, de acolo înainte până pe ps. 70 se găsește numai forma *cire*, apoi iar domnește nesiguranță în întrebuițare, până ce treptat treptat forma *cine* capătă preponderanță, așa că între ps. 118 și 143 este singura întrebuiță. În această secțiune, ps. 136, se găsește ἄπατ λεπόρενον *pănaț*. Evident acest rar cuvânt era copistului necunoscut (coresi îl înlocuiește cu *grumaz*); fiindcă însă el schimba formele cu rotacizmu în forme cu *n*, apoi a considerat pe *părăț* din original ca un cuvânt cu rotacizmu și s-a înșelat să credă că ar trebui să-l schimbe în *pănaț*. În această îndreptățire cuvântul *evidenț* este o presupunere a D-lui Pușcariu. Pentru aceia ești mă volu pune în ambele cazuri, și în cazul cind cuvântul va fi fost cunoscut copiectorului, și în cazul cind îl va fi fost necunoscut. Dacă ne punem în cazul intuiției, apoi trebuie să înțelegem explicarea D-lui Pușcariu așa: „Flindcă cel care a scris psaltirea șcheiană vorbia un dialect, în care nu se prefăcuse *n* intervocalic în *r*, iar textul, pe care-l copia, era scris într-un dialect, în care *n* se prefăcuse în *r*, apoi citoare dată copia exact, de pildă *cire*, citoare dată însă nu copia exact și scria după cum era el deprivat să pronunțe, de pildă *cine*. Deci, cind a dat peste cuvântul *părăț*, pe care el era deprivat să-l pronunțe *pănaț*, în loc să copieze exact, cum era scris în textul pe care-l copia, a scris neexact, așa cum era el deprivat să pronunțe, *pănaț*.” Și vrea să zică el, cel care a scris psaltirea șcheiană, pronunța *pănaț* cu *n*, iar nu *părăț* cu *r*, după cum și el ar fi trebuit să pronunțe, dacă cuvântul ar fi provenit din *palatium*, deoarece toate dialectele românești, întreaga limbă românească schimbă pe *l* intervocalic în *r*. D-apoi bine, ce are a face *n* prefăcut în *r* cu *l* prefăcut în *r*? Dacă ar fi fost lucrul *verde* și tu l-ai fi văzut la lumina lămpii *albastru*, da; dar lucrul era *galbă*.

Dacă ar fi fost lucrul dela capul locului *pănaț*, și l-ar fi văzut copiotorul scris *păraț*, și-ar fi putut da în teapă și ar fi putut scrie după pronunțarea lui obișnuită *pănaț*; dar lucrul fusese, după *D*-ta, dela capul locului *palat* și toti Români îl pronunțau *păraț*, deci așa îl pronunța nu numai scriitorul textului, pe care-l copia copistul cel care a scris psaltirea schelană, ci și copistul acesta însuș! Dacă ne punem în cazul al doilea, că adecă cuvintul *păraț* nu era cunoscut copiotorului, apoi explicarea *D*-lui Pușcariu sună astfel: „Flindeș copistul era deprins pe *cire* din textul pe care-l copia să-l pronunțe ca *cine*, așa că în loc de *cire* scria pe îci pe colea *cine*, apoi să-a închipuit că și *păraț*, cel necunoscut lui, *pănaț* ar fi trebuit să sună, dacă l-ar fi învățat și el dela mașă-să.⁴ Aceasta e o culme. Vorba ceia: cantă și-o îndreptă și mai rău o incurcă. Așa e cind n-are omul dreptate. Fenomenul înlocuirii prin voință a unui sunet cu altul pentru a evita o pronunțare presupusă dialectală este într-adevăr cunoscut și răscunoscut (vezi Philippide Principii, 237, unde sunt date exemplele inpid—închid, pirie—chirie, rapiu—rachiu, moviă—moghilă, viclean—hiclean, miriște—niriște, catastif—catastih, arfiva—arhiva), dar are loc totdeauna, firește, la cuvinte cunoscute și răscunoscute, întrebuintate și răsintrebuintate, n-are loc niciodată la cuvinte anuzite pentru intila oară. Acest copist, care vede pentru intila dată scris *păraț* și își închipuiește că mășa l-ar fi pronunțat *pănaț* este un copist sui generis, care trebuie *D*-lui Pușcariu, dar n-a fost, nu este și nici va fi vreodată. Dar *D*-l Pușcariu continuă cu apărarea sa astfel: «Să iee cineva numai dicționarul meu în mină și va observa îndată că numărul 1265 în rândurile 1 și 6 este gresit tipărit.» *D*-apoi lăca și luăm în mină și vedem scris așa: «1265 + *păraț* (Psalt. Sch.) sm. [ar. —W.] „Gaumen“ zeigt | dieselbe Volksetymologie wie fr. *palais* < *palatum* „Palast“ für | *palatum* „Gaumen“ (sard. est. *palau*, vgl. sp. *paladar*, pg. *padar* | „Gaumen.“). Im Drum. ist die Volksetymologie um einen Schritt | weiter gegangen und das „Zäpfchen“ heisst, - neben *părătuș* sm. | (= * *părat*, in Ps. Sch. 136, 6: *pănat* < *palatum* + *uș*, eigil. ,der | kleine Gaumen“), —». El, cum trebuie îndreptat? «Acest număr», zice *D*. Pușcariu, «ar trebui să sună drept așa: La rindul 1 ‘+ *păraț* (Ps. Sch. 136, 6: *pănaț*) sm.... etc.’, iar la rindul 6 ‘(**părat* < *palatum*) + *uș*.’ El, da, ar trebui să sună, dar pentru că să sună așa, trebuie intilău în rindul 6 să pui lui *pănaț* o codiță la *t*, pentru că să se prefacă din *pănaț* în *pănaț*, apoi trebuie să-l lefi și să-l pui tocmai hăt sus la rindul intilău pe mijloc, după aceea trebuie să te întorci iar la rindul 6 și să lefi pe *Ps. Sch.* 136, 6 și să le pui sus la rindul 1 în loc de *Psalt. Sch.* Iar pe *Psalt. Sch.* din rindul 1 și pe *in* din rindul 6 să le dai afară. Apoi așa! Iicea schimbi, colo adaugă, dincolo stergi. Cu moda asta potă tăgădui orice, dar aceasta nu se mai chiamă greșală de tipar, ci anagramă. Dar nu-i nici anagramă, ci este un dublu fals: mai intilău a pus *D*-l Pușcariu pe *păraț* din capul *D*-sale, pentru a-l

putea deriva din *palatium* și apoi puțin mai la vale a pus tot din capul D-sale pe *pănat* pentru a proba că cuvintul *palatum*, din care derivă *părdhiș*, a existat odată în limba rominească, de pilda în psaltirea scheiană, *pănat*. D-sa a schimbat în două feluri pe unul și același cuvint, întilu în *părat* și apoi în *pănat*, macarcă el sună în realitate *pănat*.

In ce privește acuzarea că *a împrunutat* dela unii și dela alții 61 de etimologii (dintre care 22 dela mine) și le-a dat drept ale sale, D-l Sextil Pușcariu se apără în chipul următor: «Philippide însușă dat în ale sale «Principii» etimologii cunoscute, ca *acaț*, *aus*, *cam*, *derelic*, *desmierd*, *ie*, *sarbăd*, *subsuară*, *său*, *lău*, fără să citeze.» Da, decit cind am dat eu exemple în Principii, nu le-am dat pentru a mă afisa cu ele ca cu descoperirile de ale mele, pentru aceia nici etimologii grele, de mine întilăș dată aflate, nu le-am menționat în Principii ca atare, ci le-am lăsat confundate în masa enormă de exemple, care se găsește acolo. Altceva e însă cind publică cineva articule de revistă cu intențiea de a se arăta descoperitorul unor fapte oarecare și cind, sub titlul Rumänische Etymologien, publică Dl. Pușcariu în Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, 677, 685: «*Amin* > a mine. — *Rină* > *ren*.» și citează pe toti cel care dăduse asupra acestor cuvinte etimologii greșite ori pomenește măcar despre ele, pe G. Meyer, Cihac, Șaineanu, Damé, și numai pe mine nu mă citează, care spusesem deja în Principii 72, 147: «*amîn* > a mine. — *rînă*, *rîlă* > *ren*.» «Cum aș fi putut eu», zice mai departe Dl. Pușcariu, «să copiez din carteia lui Philippide etimologii, pe care, după propria lui mărturisire le dăduse mai înainte Laurian-Massim, Cipariu, Cihac, Miklosich, Schuchardt și alții.» Este vorba despre *acaț*, *arunc*, *aus*, *cam*, *ie*, *minciună*, *sarbăd*, *ușor*. Dar cum că etimologiea acestor cuvinte fusese dată deja de Laurian, Cipariu, Miklosich a aflat Dl. Pușcariu întilu dela mine, în articulul din Zeitschrift XXXI, 283. Înainte de a-i fi spus eu acest lucru, D-sa nu-l știa, iar etimologile *acaț*, *arunc*, *aus*, *cam*, *ie*, *minciună*, *sarbăd*, *ușor* le-a luat Dl. Pușcariu *direct* dela mine, tot așa de direct, ca și pe *amin*, *rină*, *vîdă*. «Pentru *adipost*», continuă Dl. Pușcariu, «citez pe Tiktin, pentru *despica* și *ura* citez pe Densusianu, și cu toate aceste Philippide spune că nu numesc pe autorul etimologilor acestor cuvinte.» Citează în adevăr pe Tiktin și pe Ovidiu Densusianu Dl. Pușcariu, dar eu îmi șă bunul la cel dintilă la care-l găsesc, și înacarcă *împrumutul* a mers până la Dl. Pușcariu prin minile D-lor Tiktin și Densusianu, eu l-am sechestrat acolo unde l-am găsit mai la îndămînă, anume la Dl. Pușcariu.

O numerește cu oîștea în gard, cum se zice, Dl. Pușcariu, dar nu pot să-l tagăduesc oarecare fineță la întrebuițarea primului mod fals de apărare. Acolo unde e necloplit de tot, este în chipul cum, și de falșuri și de *împrunuturi* nemărturisite, se pără prin modurile falșe No. 2 și 3.

«Philippide repetă acela ce mai publicase deja în Viața Ro-

mineasă într-un moment de ciudă, pentru că i-a luat Academia Română lucrarea dictionarului și mi-a incredințat-o mie.» Așa? Știi că bine că Dr. Sextil Pușcariu răspindește pe unde poate vorba, iar un protector al D-sale, Dr. Iorga, a și publicat-o în Neamul Românesc, 15 Octombrie 1906, că: «Academia Română a făcut D-lui Sextil Pușcariu onoarea de a-l însărcina cu redactarea dictionarului limbii românești, care [= pentru că] a găsit în sfîrșit omul de realitate și de măsură, ce-l poate duce, în termen scurt, la bun capăt *),» dind și unul și altul a se înțelege că Dr. Pușcariu a fost însărcinat de Academie cu facerea dictionarului, pentru că D-sa a fost găsit în sfîrșit, după atitea încercări nenorocite ale altora, ca omul capabil de a duce lucru la capăt, căruia în mod firesc a trebuit să î se încredințeze dictionarul. D-apoi lucru nu stă așa, ci ca totul altfel. Dr. Pușcariu scrie azi dictionarul Academiei, pentru că n-a voit altul să-l scrie, și acel altul sănătatea sa. Înprejurările sunt următoarele. După ce în opt ani de zile am reușit să adun un material enorm de citări pentru toate literele alfabetului și să redactez gata pentru tipărit mai mult de un sfert al dictionarului, făcind astfel acela ce niciun lexicograf, nu numai din țara noastră, ci nici din țări străine, nu reușise să facă în așa de scurtă vreme înainte de mine, mai ales că dictionarul meu din punct de vedere al bogăției cuvintelor, înțelesurilor, citărilor, traducerilor, etimologii, nu este inferior operelor unui Littré, Jungmann, Linde (Binevoită lectorul să compare specimenele publicate de mine în Viața Românească Decembrie 1906, Ianuar 1907 cu articulele corăspunzătoare din operele maștrilor citări); m-am găsit în fața faptului următor: Îmi luasem însărcinarea să gătesc dictionarul în cinci ani, iar după trecere de opt ani, cu toate silințele mele, era gata numai un sfert dintr-insul. În doă feliuri ne gindiam atunci, că de o parte într-un fel, iar comisiunea dictionarului de altă parte în alt fel. Eu mă gindiam așa: «Am fost cel mai prost om, cind mi-am închipuit că se poate găti un dictionar în cinci ani. Acum dați eu dreptate lui Șâineanu și lui Damé că lă-am trebuit celul dintilă zece ani și celuilalt doăzeci, ca să ducă la capăt dictionarele lor, de altfel destul de defectuoase. Trebuia să mă gindesc că Littré a lucrat treizeci și cinci de ani, măcar că avea o putere de muncă, cum la rari oameni se găsește. Un singur mijloc este pentru a mal grăbi lucrarea, anume să pun toate citărilile cîte vor fi existind pentru un înțeles oarecare, fără să mai fac o alegere printre ele, cu atit mai multă înțîrziere voi aduce.» Iar comisiunea dictionarului se gindea așa: «Acest om nu gătește răpe de dictionarul, pentru că nu vrea și, în loc de a face ceva mal

*) Fiindcă Dr. Pușcariu este omul de realitate și de măsură, urmărește sănătatea că nu am simțul nici al realității, nici al măsurii. Cred că este locul să amintesc d-lui Iorga doă furi: 1. Nu-i bine să se amestecă cineva unde nu se priepe. 2. Nu-i bine să vorbească cineva de furi în casa spinzurătorului.

nic și mai modest, dorește să facă o lucrare, cu care să sperie oamenii.» Și în consecință mi s-a ținut din partea comisiunii dicționarului următoarea cuvintare: «Ar fi nedrept să nu recunoaștem puterea D-tale de muncă, conștiințiozitatea și competența, cu care lucrezi. Dacă am fi avut norocul să te întâlnim pe D-ta mai dinainte, astăzi dicționarul ar fi gata. Dar nu mai putem aștepta. Fă toate chipurile și-l gătește mai răpede. Prea multe citări puț, prea multe cuvinte, prea multe înțelesuri, prea multe traduceri latinești — Lasă-le pe acestea chiar cu totul la o parte —, prea multe etimologii — Pune numai pe acele care se vor găsi mai răpede —, prea multe transcrieri fonetice. *Alege* cuvintele, pe unele pune-le, pe altele nu; *alege* înțelesurile, pe unele pune-le, pe altele nu; *alege* cităriile, pune numai pe cele mai importante.» Orice încercare din partea mea de a proba că cu traducerile latinești nu se pierde multă vreme, că cu *alegerile* cuvintelor, înțelesurilor, cităriilor se întâzie lucrul, în loc de a se grăbi, și în aceiaș vreme se aduce un prejudecățiu enorm știință, a rămas zădarnică. Comisiunii dicționarului i se înplintase definitiv în minte iluzia că dicționarul nu se gătește răpede numai pe trucă și prea mare. Pentru a mă convinge să fac dicționarul după metoda propusă de Academie s-a adus la sfîrșit cel mai puternic argument din țara românească: «Dar dacă și se va căuta subvenție?» «Voilă lucra dicționarul *gratis*», am răspuns. Și m-am ținut de cuvint. Ești lucrez mai departe dicționarul *gratis*, așa cum cere știință, iar Dl. Sextil Pușcariu a încăput să lucreze dicționarul cu subvenție, așa cum cere comisiunea dicționarului. Cum lucrez eu dicționarul, poate vedea lectorul din specimenele publicate în *Viața Românească* Decembrie 1906, Ianuar 1907 (între altele *acu*, *amu*, *acel*, *cel*, *aci*, *aci*, *bat*, *cătră*, *cind*). Cum lucrează Dl. Pușcariu dicționarul, poate videa lectorul din specimenul *ajung* publicat în *Junimea Literară* din Suceava No. 12, pentru care să se compare critica făcută de Dl. C. Botez în *Viața Românească* Decembrie 1906. Pe lingă prescripțiile comisiunii dicționarului Dl. Pușcariu, pentru a sfîrși lucrul răpede, și-a mai pus încă una, anume pe aceia de a *împrumuta* pe Hasdeu. Deci, cum va lucra Dl. Pușcariu o parte a dicționarului, știu sigur, fără a fi prooroc. D-șa anume *va împrumuta* pe Hasdeu până la *bărbat*, de acolo înainte *va împrumuta* pe Tiktin, până la *d*, unde se sfîrșește dicționarul lui Tiktin. Ce va face dela *d* înainte, cind Dl. Sextil Pușcariu va rămânea de capul D-sale, aceasta numai unul Dumnezeu știe. *Nu* ești sănătate pe Dl. Pușcariu, *nu*, ci D-șa este sănătate pe mine și iată pentru ce. La 28 Decembrie, anul 1897, D-șa mi-a trimis o scrisoare cu rugămintea să-l său colaborator, care scrisoare închee cu vorbele (Păstrează ortografia originalului): «Dacă cum-va propunerea mea vă convine și aveți trebuință de sprijinul meu, vă rog să-mi indicați pe scurt condițiile ce aveți să mi-le punetă în privința sistemului, a ortografiei, a considerărilor dialectelor etc., precum și beneficiile ce le acordați unui colaborator.» La această scrisoare ești n-am răspuns. D-l Sextil Pușcariu s-a

supărăt și fătă în ce chip vorbește doi ani după trimeterea scrierii pomenite în Convorbiri Literare pe April 1900, pag. 318: «Tot ce s'a făcut la noi pentru cunoașterea limbii a fost clădit pe piedestale cu mult prea înalte. Rezultatul: său că filologul croind un fundament prea mare pentru clădirea sa a trebuit să lase lucrul neisprăvit, precum ne-o arată Etymologicul D-lui Hasdeu, sau că voind să zidească un palat de marmoră are să se pomenească că-i lipsește materialul și se va trezi că a clădit o casă de lemn, precum e în primejdie să fie Etymologicul Academiei, să nu fie zis într'un ceas râu!» Firește, cum s-ar putea face un dicționar bun, dacă nu lucrează Dl. Sextil Pușcariu la dinsul! Când am cedit vorbele de mai sus, mi-am zis: «Iaca încă unul care are să latre contra mea toată viață. Rău am făcut că nu i-am zvîrlit un cielan acolo, să roață». Dl. Pușcariu nu s-a pierdut cu toate acestea nădejdea de a-mi fi colaborator și ce n-a putut face singur a încercat să facă prin comisiunea dicționarului. Ca e drept, niciunul din membrii comisiunii nu mi-a propus lucrul direct, dar secretarul comisiunii mă-a vorbit așa: «Comisiunea ar dori ca să fai ca colaboratori pe D-nii Ovidiu Densusianu și Sextil Pușcariu». Am refuzat net.—«Va să zici să le spun să-și lea nădejdea?»—«Da!»

La sfîrșit mă denunță Dl. Sextil Pușcariu areopagului: «Chiar învățățil străini sunt dăruiți de Philippide cu particulare atribute. Meyer-Lübke și Sandfeld-Jensen n-ău, după dinsul, nici idee de fonetică, Schuchardt e un recensent fără scrupul. Tot așa Herzog. Ca tipuri de recensenti fără scrupul sunt dată Gaston Paris și Tobler». Mă denunță areopagul că am îndrăzuit să mă ating de sacrosancta sa persoană. D-apoi dacă nu m-oiu atinge eu, cine să se atingă? Vorba e numai dacă am dreptate. Eu nu mă tem de fulgerele nimărui, căci doar nu sunt Trac degeaba. În *casta* învățăților din apus știu bine că nu este permis unui membru să cricnească, ci numai să jure în verba magistri. Infâiliabilitatea nu se discută decit pe soptite, în patru păreți și cu ușile inculiate. Altfel mori *privat docent* ori ești pus la locul tau cu un gest neronian, care te face să pierzi gustul de a vorbi pentru restul vietii. Asemenea gest am văzut și eu dela un mare brahman, căruia-l imputasem cu drept cuvint, cu *probe*, că vorbește despre accent lucruri fantastice. El bine, am să mal răbd încă vreo cîteva de aceste afurisenii, dar vorba e am eu dreptate ori ba? Nicio frică nu mă poate impiedeca de a spune un lucru adevărat, chiar dacă acel lucru adevărat ar fi supărător pentru Meyer-Lübke, Schuchardt, Tobler. Pentru aceia ia să stăm puțințel de vorbă. Mai întîia și întîiu să reducem lucrurile la adevărata lor proporție. În Specialistul Român, publicat în anii I și II din Viața Românească, eu, pentru a scurta vorba și a nu zice *recensent indulgent, care dă hotărîrile fără să citească cu băgare de samă*, am numit pe acest recensent *fără scrupul*. De soiul acesta sunt nouă zecimi din toti recensentii căi există și căi au existat pe fața pămîntului. Se poate zice că nimeni n-a

scăpat de a nu fi fost macar odată în viața lui recensent fără scrupul. Și, flind că Schuchardt a lăudat pe Dr. Sextil Pușcariu că-l meșter în altarea etimologilor, eu am scris: «Un recensent fără scrupul, H. Schuchardt...» A scoate însă la iveală izolat pe acest *fără scrupul*, *skrupelloser*, și a zice că am făcut pe Schuchardt recensent *fără scrupul*, *ein skrupelloser*. Rezendent, este să da cuvintului un înțeles insultător, pe care el în realitate, în intenția mea, nu-l are, este să procede îar *cu meșteșug*. Apoi despre Meyer-Lübke și Sandfeld Jensen eu n-am spus că n-ai nici o idee despre fisiologia sunetelor. Acest lucru despre Dr. Pușcariu l-am spus și l-am probat. Citez întocmai, Viața Rominească, an. II, pag. 234: «Cum că fisiologia sunetelor este copilul dezamierdat al filologilor, care li dă de gol puțina pregătire înainte de a se avintura în istoriea limbilor, este lucru foarte cunoscut. După cum un copil rău crescut, măcară va fi imbrăcat în mătăsă și împodobit cu tot felul de cordele, să dă de gol prin vorbe urite defectele morale ale părinților, tot astfel fisiologia sunetelor descopere, din mijlocul a tot felul de parada de erudiție, lipsurile de cultură ale filologilor. Toți vorbesc de dinsa, toți jonglează cu termini tehnici dintr-însă, dar numai puțini o cunosc atâtă cit trebuie pentru a-și asigura o bază solidă în discuțiile limbistice. Și fisiologia sunetelor este într-adevăr temelia oricărui studiu asupra limbilor, așa după cum aritmetică este temelia matematicii. În privința aceasta specialistul român se poate lăuda că are colegi și în străinătate. Să dați un exemplu. W. Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen, I, Leipzig, 1890: «*r, ts, dz* sunt sunete *guturale și palatale*.» pag. 63; — «*l, u, z* sunt sunete *velare*.» pag. 78; — «*a* nazal se disimilează în *ă*.» pag. 106; — «*cină, cine, mine, vinde, stinge, limbă, stringe, insu* sunt *proparoxytona*.» pag. 108; — «*diftongii* sunt legături de două vocale care (vocals) cu același țarie de accent.» pag. 112; — «*ng, nt* sunt *n + sunet palatal*.» pag. 135; — «în *dătus* ă se lungeste în *ă* și cu toate acestea devine *deschis*, iar în *dăt* ă rămine scurt și cu toate acestea devine *inchis*.» pag. 193; — «*tonlos=unbetont* [afon=neaccentuat].» pag. 200; — «*k, g* în *lacte, cane, granum* sunt *palatale*.» pag. 205; — «în prefacerea lui *panis* în francezul pă influență lui *n* s-a manifestat prin acela că a reținut pe *a* în treapta să de mai înainte (auf einer früheren Stufe).» pag. 215. — «prefacerea lui *arbore* în genuezul *erbore*, a lui *barba* în corsicanul *berba* este o *Brechung*.» pag. 221; — «în *tro, cro, pro, mno, lno, lmo* avem o legătură de *consonant+sonant+vocală*.» pag. 251; — «în *erm r* este *sonant* și formează cu *e* precedent un diftong analog diftongului *ei* din *leit*.» pag. 251; — «în *tryér* avem o legătură de *consonant+sonant+sonant+vocal*. Primul *sonant* se leagă cu *consonantul*, în urma cărei operații al doilea *sonant* trebuie să se prefacă în *vocală*, așa că din *tryér* rezultă *tri-y-er*.» pag. 308. ...Cu toate acestea, dacă nu cercetăm lucrul cu amănunte, ci îprivim așa mai pe departe, nu putem tagădui lui Meyer-Lübke

o lectură foarte superficială a manualului lui Sievers, singurul tratat de fonetică, pe care specialistul străin se crede obligat de a-l răsfoi... Altfel stă lucrul la specialistul român. Acesta cunoaște pe Sievers numai din auzite... și știința lui în fonetică se reduce la *zero*... Una din cunoștințele elementare date de fisiologie sunetelor, asămănătoare cu adunarea din aritmetică, este că unele (dintre multe altele) sunete se produc prin *plesnituri*, iar altele prin *frecături*, că adecă la unele aerul expirator sfarmă cu plesnitură un obstacol format de organele vocale. Iar la altele aerul expirator se freacă printre organele vocale. Cele dintăi se numesc *explosive*, cele de al doilea se numesc *spirante*. Una din explosive este *k*. Această explozivă se formează prin sfârmarea de către aerul expirator a unui obstacol format de partea posterioară a limbii alipită de palatul moale ori de palatul tare. Cind *k* se formează la palatul moale, se înseamnă de fonetică cu *k*, cind se formează la palatul tare, se înseamnă de fonetică cu *k̄*. Cel dintăi se găsește, de pildă, în cuvintul românesc *cap* (*kap*), cel de al doilea se găsește, de pildă, în cuvintul românesc *chip* (*kip*). Si copilul, cind începe întăi să învețe a ceti, pronunță aceste două sunete foarte lămurit și-și dă socoteala că cel dintăi *plesnește*: *k—a-p kap*, *k—i—p kip*! Altceva cu totul o *spirantă*. Iată spiranta omorgană a lui *k* este *h* în *ham*, de pildă, și spiranta omorgană a lui *k̄* este *h̄* în *flirurg*, de pildă. Si copilul, cind începe întăi să învețe a ceti, pronunță aceste două sunete foarte lămurit și-și dă socoteala că cel dintăi se *hiriește*: *h—a-m ham*, *h—i—r—u—r—g hirurg*! Da, și copilul pricepe. Numai specialistul român nu; căci iată ce ni spune Dr. Sextil Pușcariu în „Lateinisches *ti* und *ki* im Rumänischen”, Leipzig, 1904, pag. 175: «Sunetul *explosiv* *k* se preface în sunetul *spirant* *k̄*». Va fi o greșală de tipar, va zice lectorul. Nu, căci tocmai autorul pune mare bază pe acest fapt, cum că adecă *k̄* ar fi o spirantă, pentru a explica într-un chip oarecare *ingenios* prefacerea lui *ki* latinesc în africata *ti*, iar recensentul din *Zeitschrift für romanische Philologie* XXX, 622 se întreabă cu oarecare sfială (vezi că nici el nu e tocmai sigur): «este *k̄* în adevăr o spirantă? vezi Sievers [Nelipsitul Sievers!] *». — Altă cunoștință elementară dată de fisiologie sunetelor, asămănătoare cu scădereea din aritmetică, este că vocalele sunt unele mai *inchise* și altele mai *deschise*, după cum limba se apropie *mai mult* ori *mai puțin* de cerul gurii: cu cit la o vocală limba se apropie mai mult de cerul gurii, cu atit e mai inchisă, cu cit la o vocală limba se îndepărtează mai mult de cerul gurii, cu atit e mai deschisă. Lucru clar. Si un copil, cind începe să învețe

* Acesta e Sandfeld Jensen, pe care el, cum vede lectorul, nu l-am citat pe nume, dar pe care l-a numit dr. Sextil Pușcariu, ca să mă îndușmănească și eu dinuș: „Auzi, d-le Sandfeld Jensen, ce zice și de d-ta!“ În adevăr, de acum înainte m-am prăpăsit. Val de capul meu și de nenorocita mea familie!

limba franceză și astă intiu că în această limbă este un *e fermé* și un *e ouvert* și pronunță pe cel dintilă într-un cuvint ca *aimé* și pe cel de al doilea într-un cuvint ca *mère*, îș dă bine socoteală că la cel dintilă stă mai aproape limba de cerul guri de căt la cel de al doilea. Da, și copilul pricepe. Numai specialis-
tul român nu; căci lată ce ni spune Dr. Sextil Pușcariu în Studii istorio-române, Analele Academiei Române ser. II tom. XXVIII, pag. 119: «*g* pentru *a* accentuat are sunetul unui *a* foarte deschis spre *o*, așa cum pronunță Ungurii pe *a* în *năp, hats*. Vra-
sa zică, dacă apropiș articulațiea lui *a* de a lui *o*, adecă dacă ridici limba puțin în sus, capătă un *a* deschis? Iar *a* cel la care limba nu se ridică defelul în sus, ci se trage numai puțin îndărăt, aceia e un *a* inchis? Va fi o greșală de tipar, va zice lectorul indulgent. Ba nu, căci lată ce socoteală și-a făcut Dr. Pușcariu: dacă și limba neridicată în sus defelul și lipită de partea inferioară a guri, atunci aî un *a lipit, inchis*, firește, iar dacă dezlipescă limba de partea inferioară a guri și o ridică puțin în sus, atunci aî un *a dezlipit, deschis*, firește. — Altă cunoștință elementară dată de fisiologia sunetelor, sămănătoare cu înmulțirea din aritmetică, este că, dacă prin schimbarea spontană a sunetelor cele inchise sunt lungi și cele deschise sunt scurte, este imposibil ca să existe excepții de așa felu, incit sunetul să fie inchis și scurt. De pildă, în limba latină *toate* vocalele inchise erau lungi și *toate* vocalele deschise erau scurte. A admite că s-a putut întimpla ca să fie și o vocală scurtă închisă este tot una cu a admite că s-ar putea întimpla ca doi+doi să des citeodată și trei. Cu toate acestea Dr. Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare 1905 pag. 53, ca să poată deriva cuvintul bănățean *lis* alb din latinul **lissus*, admite că în acest cuvint latin «era un *i* inchis, dar scurt». Nici pe vremea cind îș publică Dr. Hasdeu Ialetica, nu-șă bătea specialistul român mai mult joc de fisiologia sunetelor. Am făcut mari progrese dela 1866 încoace! Si acum, după ce am separat vorbele mele de haină falsă, cu care le imbrăcăse Dr. Sextil Pușcariu, vorba e, am eu dreptate ori ba? Este adevărat că acel care spune că «*distor-
gii sint legături de două vocale, care (vocale) au același tonie de
accent*» și stău la indoială dacă îl este o explozivă ori o spira-
rantă și trimet cu hesitate la Sievers său o superficială cuno-
ștință de fonetică? Adecă, fiindcă cineva e mare romanist, tre-
buie să știe și fonetică? D-apoi lipsa de cunoștință în fonetică
a romanistilor e lucru cunoscut de toată lumea. Chiar în cel
dintilă an din Kritischer Jahresbericht Emil Seelmann facea
constatarea următoare: «La cultivarea acestei știință [a fone-
ticii] nu contribuie în Germania cel mai mult germaniștii și an-
gliștii, și cel mai puțin din nemocire romanii. Negresit, nu
trebuie să lea cineva în considerație cantitatea. Nicio știință
mai mult decât romanistica nu s-a jucat atât de mult și de bu-
curos cu copilul răstăpat [fonetică]. Dar era un periculos joc
acesta, și acel care să-lăsat ademenit de dinsul său spus a-

deseori lucruri, pentru care vorba *nebunie* incetează de a fi o hiperbolă retorică. Acesta e un adevăr amar, dar nu trebuie să ne impiedice o falsă rușire de a-l spune.» De cind scria Seelmann acestea au trecut 15 ani. În vremea aceasta fonetică a făcut progrese mari, cunoștințile romaniștilor intr-însă însă să rămas la acelaș nivel, ba chiar au mai scăzut. Cu cît anume fonetică s-a desfăcut de filologie și a devenit tot mai mult o știință fisiologică, fizică și matematică, cu atât filologii, în special romaniștili, au părăsit-o mai tare, până ce la urmă au început unii chiar să declare că, deoarece filologii nu pot să hotărască firea sunetelor cu precizia unui Rousselot, apoi ar trebui să renunțe la pretenția de a hotărî felul articulației lor. Bartoli, *Das Dalmatische*, vol. II, 313—314: «Semnele diacritice, de care mă servesc, nu sunt numeroase. Unele nuante vor fi certeodată pentru totdeauna la § 270; a le tot nota [nuantele sunetelor] într-una cu tot felul de semne diacritice este zădărnic și mai mult incurcă. De altfel o asemenea procedare este numai aparență unei adâncimi științifice, deoarece descrierea fisiologică [a sunetelor] fără ajutorul foneticel experimental, mai ales după me-toadele lui Rousselot, este de cele mai multe ori cu totul subiectivă.» Acesta e un pretext pentru a scăpa de o greutate. Nici cauzele schimbării limbii nu le poate filologul cerceta cu precizia unui filosof (De altfel un asemenea profund filosof, *care în acelaș vreme să stăpânească și un material limbistic bogat*, până acum încă n-a apărut), și nici firea sunetelor nu o poate studia cu precizia unui fisiolog ori fizician; dar cu toate acestea nu se poate dispensa de a cunoaște acele cauze și acea fire atât, cit îl permit mijloacele lui filologice. Astfel toate științele sunt principale pentru unii, auxiliare pentru alții. Un specialism așa de exclusiv, că să se ocupe cineva cu istoriea limbilor fără să cunoască nimic ori aproape nimic din firea sunetelor, sau cu istoriea plantelor fără să cunoască nimic ori aproape nimic din *constituția* celulelor, nu poate fi decit dăunător. Că n-am să pot prin calcul infinitesimal și integral să desfac în curbe regulate o curbă neregulată, cum face Rousselot, pentru a asta tonul fundamental și armonicele lui, aceasta nu trebuie să mă impiede de a căuta să afu ce-l același timbrul unui sunet; și pentru că n-am să pot, ca Rousselot, să-mi vir palaturi artificiale în gură, aceasta nu trebuie să mă impiede de a observa prin simțul nervului din limbă, dacă la pronunțarea cutării sunet lipesc limba de cerul gurii ori numai o apropiu de dinsul. Chiar acum de curind însă un tânăr filolog, unul dintre cel mai harnici și mai învățați, care a făcut asupra limbii dalmate un studiu atât de amănunțit și de bogat în izvoare de tot felul, incit cu drept cuvînt lucrarea să se poate considera ca una dintre cele mai importante ce au apărut dela gramatica lui Diez încoace, Bartoli în *Das Dalmatische* vorbește, din cauză că disprețuiește fonetică, atât de nepreciz asupra sunetelor limbii aceleia, așa cum cele mai importante părți a limbii aceleia, incit Gartner în *Zeitschrift für romanische Philolo-*

gie XXXI 621 face declarația următoare: «Se pare că *s*, *z* ale scriitorului sunt ori *š*, *ž* ori *s*, *z*, iar *s*, *z*—venetianele *s*, *z*, deci mai degrabă niște *š*, *ž*; cit despre *c*, *g* cu «semifinchidere prepalatală», nu înțeleg ce fel de sunete vor fi. Asupra acestor șase litere aş ruga pe Dl. Bartoli să publice o lămurire.» Bartoli suferă și el de boala generală a romanistilor, de a cunoaște adică numai puțin fisiologia sunetelor. Acel care nu știe *nimic* din această știință este specialistul român, în special Dl. Sextil Pușcariu. Nu trebuie să arunce D-sa asupra romaniștilor în general o acuzație, pe care î-o aduc D-sale în special.

Pentru a scoate în relief îndrăzneala pe care o am de a spune un defect al membrilor areopagului, Dl. Sextil Pușcariu reproduce vorbele cu care încheiu o parte din recensiea dicționarului lui Tiktin în *Viața Rominească* an. I, pag. 524: «Dacă munca și priceperea lui Tiktin așa fost în stare să provoace oșanale din partea lui Tobler, d-apoi dacă ar fi cunoscut Tobler munca și priceperea mea? Lăsind orice modestie la o parte, eu socot că aş merita să capăt în ochii celebrului profesor dela Berlin proporțiile unu... nu găsesc un termen de comparație.» D-l Pușcariu ar dori să facă pe oameni să credă că eu și fi grandoman. D-apoi, dacă aş fi grandoman, n-ăs fi eu vinovat, ci acel care a exagerat laudele lui Tiktin. Căci sunt două feluri de valori în lumea aceasta, o valoare relativă și una absolută. Ce volu fi prețuind eu în mod absolut, aceasta e altceva. Valoarea mea relativă însă, exprimată prin vorbele de mai sus, se impune în mod necesar. Cind anume spune Tobler că «nicio limbă vie n-a fost descrisă, începănuște partea lexicală, pentru străini cu atita îngrijire și cu atita bogăție, cum a fost descrisă aci limba română» despre un dicționar, la care am constatat eu între altele că lipsesc 17280 de cuvinte și că din 206 înțelesuri ale unui cuvint (*bat*) sunt înregistrate numai 55, apoi rezultă numai decit, în mod *relativ* și *necesar*, că pentru dicționarul meu laudele cele mai mari nu sunt indesțulătoare. A fi el bun dicționarul lui Tiktin față cu alte dicționare românești apărute înainte de dinsul, dar eu am probat până la evidență în recensiea pe care l-am făcut-o că dicționarul meu e nemăsurat mai bun. De aceia ar fi bine ca acei care conduc opinie publică să fie mai economi cu laudele, pentru că se poate întimpla ca cineva să ridice găsul și să zică: «D-apoi bine, măria ta, uite cu cit e mai bună lucrarea mea decit a D-sale. Dacă pe a D-sale îl laudat-o atita, ce ai mai putea zice despre a mea?» Si atunci ori judecătorul trebuie să-și întoarcă vorba înapoi, ceea ce nu-i bine, ori trebuie să recunoască că în adevăr pentru acel cineva nu se poate găsi termin de comparație, și lătă-i, deci, ferească Dumnezeu, pe acest din urmă bolnav de grandomanie. Dar vorbele celeale ale mele nici măcar grandomanie nu-s, ci o glumă, căci doar nu sunt eu aşa de prost să cred că e mare pricopseală să dovedească cineva pe specialiștii români.

A. Philippide